

SKOL
FORSKNINGS
INSTITUTET

SAMMANFATTAR OCH KOMMENTERAR

Demokratistärkande undervisning

2024:01

Omslagsfoto: Anna Hedman

Citera denna rapport: *Demokratistärkande undervisning*. Skolforskningsinstitutet sammanfattar och kommenterar 2024:01. Skolforskningsinstitutet. ISSN 2003-3664.

© Skolforskningsinstitutet
www.skolfi.se

Demokratistärkande undervisning

2024:01

Skolforskningsinstitutet sammanfattar och kommenterar

Skolforskningsinstitutet bevakar internationella forskningsöversikter för att kunna ta tillvara vetenskaplig kunskap som kan vara till nytta för verksamma inom svensk förskola och skola. Vi sammanfattar och kommenterar översikterna utifrån ett svenskt perspektiv. Arbetet genomförs av medarbetare vid institutet i samarbete med verksamma lärare och en extern forskare med relevant ämneskompetens för översikten.

Målgrupp

Vi riktar oss främst till förskollärare och lärare men även till lärarutbildningen, skolledare och andra verksamma inom skolväsendet som på olika sätt kan främja goda förutsättningar för en undervisning på vetenskaplig grund.

Så väljer vi ut forskningsöversikter

Forskningsöversikter som vi bedömer vara intressanta i relation till vårt uppdrag relevans- och kvalitetsgranskas. Om vår bedömning är att en översikt är relevant för målgrupperna och håller tillräcklig kvalitet, tar vi fram en rapport med översikten som utgångspunkt. Vi granskar översikterna men inte de enskilda studier som de bygger på. Forskning som förändrar kunskapsläget kan ha tillkommit efter det att en forskningsöversikt sammanställts.

Innehåll

Skolforskningsinstitutet sammanfattar och kommenterar	2
Målgrupp	2
Så väljer vi ut forskningsöversikter	2
1. Inledning	4
2. Sammanfattning av forskningsöversikten	5
2.1 Översiktens syfte och frågeställning	5
2.2 Översiktens metod	5
2.3 Om studierna i översikten	6
2.4 Översiktens resultat	6
2.4.1 Fyra viktiga aspekter i undervisning för elevers demokrtilärande	6
2.4.2 Översiktens slutsatser	7
2.5 Brister i forskningen	8
3. Skolforskningsinstitutet kommenterar	9
3.1 Undervisning för en stark demokrati	9
3.2 Samstämmiga resultat	9
3.3 Skillnader mellan forskningssammanställningarna	10
3.4 Vetenskaplig grund för att utveckla undervisningspraktiken	11
3.5 Potential för att stärka den praktikinära forskningen med fokus på elevers demokrtilärande	12
3.6 Avslutningsvis	13
Lästips	14
Projektgrupp	14
Referenser	15

1. Inledning

Svenska elever uppvisar mycket goda kunskaper i demokrati-, medborgar- och samhällsfrågor jämfört med elever i flera andra länder. Det visar resultaten i den senaste internationella kunskapsmätningen ICCS (International Civic and Citizenship Education Study).¹ Men studien visar också att det finns utmaningar såsom skillnader i kunskapsresultat mellan olika elevgrupper och viss nedgång i andelen elever som tror att de kommer rösta i riksdagsval som vuxna. Skolans arbete med demokrati kan därmed behöva utvecklas ytterligare.

I maj 2023 publicerade några forskare i Nederländerna en systematisk översikt om effekter av undervisning för elevers och universitetsstuderandes demokrati-lärande. Bara några månader tidigare hade Skolforskningsinstitutet publicerat en systematisk översikt² med inriktning mot elevers demokratilärande, ett begrepp som vi använder för att beskriva elevers utveckling av kunskaper, förmågor, attityder och värderingar kopplat till demokrati.

Den nederländska forskningssammanställningen skiljer sig något från Skolforskningsinstitutets på så sätt att forskarna har valt att även inkludera studier om studerande i högre utbildning, vilket gör att det kan finnas skillnader i resultaten som har med elevers erfarenhets-, utbildnings- och kunskapsgrundande utgångspunkter att göra. De har även breddat definitionen av demokratilärande och tagit med sådant som handlar om medborgarskap i vidare bemärkelse. Slutligen har de avgränsat litteratursökningen till tidsperioden 2010–2020.

Eftersom det nu finns två systematiska, aktuella och praktisknära forskningssammanställningar med till stor del överlappande fokusområden har vi bedömt att det är intressant att sammanfatta resultaten i den nederländska forskningsöversikten och kommentera resultaten i relation till Skolforskningsinstitutets översikt och diskutera hur verksamma lärare i Sverige kan använda resultaten från den samlade forskningen i sin undervisning.

¹ ICCS 2022 – Kunskaper, attityder och engagemang i medborgar-, demokrati- och samhällsfrågor hos årskurs 8-elever i ett internationellt perspektiv. Skolverket.

² *Att lära demokrati – lärares arbetssätt i fokus*. Systematisk forskningssammanställning 2022:03 Skolforskningsinstitutet.

2. Sammanfattning av forskningsöversikten

I detta avsnitt sammanfattar vi den nederländska forskningsöversikten *School-based teaching for democracy: A systematic review of teaching methods in quantitative intervention studies*. Vi har översatt centrala begrepp till svenska och anpassat dem till ett svenskt sammanhang, men vår ambition har varit att redovisningen ska ligga så nära originalet som möjligt.

2.1 Översiktens syfte och frågeställning

Forskarnas syfte var att identifiera vilka undervisningsmetoder som är effektiva för lärare att använda sig av i demokratiundervisning i skolan och i högre utbildning. Detta gjorde de genom att undersöka i vilken grad, och på vilket sätt, undervisningsmetoder samspekar med elevers resultat när det gäller demokratirelaterade kunskaper, förmågor, attityder och beteenden. Forskarna ville också fastställa vad som utmärker de undervisningsmetoder som stärker elevers demokratilärande, och förtydliga sambanden mellan olika undervisningsmetoder och olika aspekter av att lära demokrati. I översikten besvaras tre forskningsfrågor:

- Vilka undervisningsmetoder är effektiva i demokratiundervisningen?
- Vad utmärker de effektiva undervisningsmetoderna?
- Vilka demokratiska kompetenser främjar dessa undervisningsmetoder?

Sammanfattad och kommenterad översikt

School-based teaching for democracy: A systematic review of teaching methods in quantitative intervention studies

Författare: Jip Y. Teegelbeckers, Hessel Nieuwelink, Ron J. Oostdam.

Publicerad i tidsskrift: *Educational Research Review*, 39(2).

Publiceringsår: 2023.

Översiktens fokus: Effekter av undervisning för elevers och studenters demokratilärande.

Elevernas ålder: Från 6 år.

Skolämnen: Alla ämnen.

2.2 Översiktens metod

Sökningen efter studier gjordes i ett flertal vetenskapliga databaser. I sökstrategin kombinerades olika kategorier av sökord: medborgarbildning, undervisning, under-

visningsmaterial och skolövergripande aktiviteter (exempelvis elevråd), forskningsdesign, samt demokratiska kompetenser (exempelvis voting, political effectiveness), kompetenselement (exempelvis knowledge, attitudes, eller skills) och demokratiska värderingar (exempelvis democratic liberty, freedom of expression).

För att komplettera databassökningarna valde forskarna ut ett antal studier som de redan kände till för att undersöka dessa studiers referenslistor samt vilka andra studier som citerat dessa studier. Totalt gav sökningarna 2 036 unika studier. Efter en relevans- och kvalitetsgranskning kvarstod 51 studier, med data om 12 516 elever och studerande i högre utbildning.

Forskarna gjorde en kvantitativ analys för att jämföra effektstorlekar från olika studier, och på så vis tydligare kunna visa vilka undervisningsmetoder som ger större respektive mindre effekt på elevers demokratilärande.

2.3 Om studierna i översikten

Av de 51 studierna i det slutgiltiga urvalet är 42 gjorda i USA. Hela 22 av studierna undersöker högre utbildning, 26 av studierna undersöker grundskolans högstadium och gymnasieskola och endast 3 av studierna undersöker grundskolans låg- och mellanstadium. Ingen studie fokuserade på förskolan eller vuxenutbildningen. Alltså gäller resultaten både elever i grund- och gymnasieskola samt studerande inom högre utbildning. I den fortsatta texten väljer vi för enkelhetens skull att använda ordet elever, trots att resultaten också bygger på studier om studerande inom högre utbildning. Tonvikten ligger på undervisning inom SO-ämnena eller motsvarande i andra länder.

2.4 Översiktens resultat

Ett övergripande resultat är att olika undervisningsmetoder har olika effekter på olika demokratiska kompetenser. Det finns alltså inte ett arbetssätt som är bättre än andra för alla delar av elevers demokratilärande. Men med det sagt finns det några arbetssätt i undervisningen som sticker ut.

2.4.1 Fyra viktiga aspekter i undervisning för elevers demokratilärande

Forskarna i Nederländerna identifierade fyra viktiga aspekter av undervisning som bidrar till elevers demokratilärande.

För det första konstaterar de att själva ämnesinnehållet är viktigt. Undervisning som rör samhällsfrågor, politik och demokrati har positiv inverkan på elevers kunskaper om demokrati. Genom att elever ges möjligheter att studera detta kunskapsinnehåll inom ramen för olika skolämnen lär de sig att resonera, argumentera och tillämpa kunskaper om demokrati och samhällsfrågor.

För det andra konstaterar forskarna att lärare som använder sig av undervisningsövningar med ett ämnesinnehåll som handlar om samhällsfrågor, politik och demokrati också stärker elevers politiska självförtroende. Exempelvis har skrivövningar om politik positiv inverkan på deras upplevelser av att själva kunna påverka politiken.

Även att skriva om sådant sakinnehåll i sociala medier inverkar på deras förmåga att använda sociala medier för frågor som rör samhälle och politik.

För det tredje visar forskarna att klimatet i klassrummet spelar en viktig roll för elevers demokratilärande. Ett klassrumsklimat som utmärker sig av öppen diskussionsbaserad undervisning, med inslag av grupparbete och former avsedda att spegla ett formellt demokratiskt beslutsfattande, har en positiv effekt på elevers förmåga att hantera olikheter. I en sådan undervisning har läraren en aktiv och på flera sätt avgörande roll vad gäller att möjliggöra för eleverna att engagera sig i dialog och debatt.

För det fjärde kan forskarna visa att lärare som stöttar elever att i dialog hitta gemensamma lösningar på problem som har med samhällsfrågor, politik och demokrati att göra, bidrar till ett ökat politiskt engagemang. Detta engagemang tar sig uttryck i både attityder, beteende och upplevd tilltro till den egna förmågan att vara med och påverka.

2.4.2 Översiktens slutsatser

Forskarna bakom översikten konstaterar att de tydligaste effekterna av de studerade arbetssätten i undervisningen står i förhållande till den demokratidimension som de kallar kunskaper om demokrati och politik. Undervisningens utformning inverkar i mindre utsträckning på förhållningssätt till demokrati, som exempelvis politiskt engagemang, förtroende och värderingar. Men även om effekten är mindre går det att skönja samband mellan arbetssätt i undervisningen och elevers attityder och värderingar.

De arbetssätt inom undervisningen som enligt översikten har störst effekt är sådana som inbegriper elevers möjlighet att själva praktisera demokratiskt beslutsfattande. Det vill säga sådana arbetssätt som ger möjlighet för elever att arbeta självständigt, i projektgrupp eller individuellt, i hemmet eller i skolan. Det är viktigt att dessa självständiga inslag i lärarens undervisningsupplägg ska leda fram till en produkt, såsom en inlämningsuppgift eller presentation.

Sammanfattningsvis drar forskarna fem övergripande slutsatser om vilken typ av undervisning som gynnar elevers möjligheter att lära demokrati:

- Klassrumsdiskussioner bidrar till att öka elevernas kunskap om demokrati och samhällsfrågor samt deras förmåga att hantera olikheter i dialog och debatt.
- Arbete i små grupper främjar politiskt engagemang och förmåga att hantera olikheter i dialog och debatt.
- Skrivuppgifter och hemarbete stärker elevernas kunskaper om demokrati och samhällsfrågor samt tilltron till den egna förmågan att delta i demokratin och att använda sociala medier för frågor som rör samhälle och politik.
- Att låta elever arbeta i projektform med samhällsfrågor ökar deras politiska engagemang och tilltron till den egna förmågan att delta i politiken.

- Att praktisera demokratiskt beslutsfattande genom simuleringar eller aktiviteter som ger utrymme för elevinflytande stärker elevernas kunskap om demokrati och samhällsfrågor, deras politiska engagemang och tillit, förmågan att hantera olikheter samt tilltron till den egna förmågan att delta i politiken.

Forskarna betonar lärarens betydelse för elevers demokratilärande genom planering och ledning av undervisningen, framför allt i centrala moment som handlar om att förklara, instruera, klargöra och att föreläsa om ett ämnesinnehåll. Samtidigt visar forskningsöversikten att den mest effektiva undervisningen för elevers demokratilärande är en diskussionsbaserad undervisning med inslag av grupparbeten, projektarbete och högt elevdeltagande. Forskarna noterar dock att det är viktigt att som lärare använda sig av olika undervisningsmetoder utifrån olika typer av relevant ämnesinnehåll. Resultaten visar att en variation av arbetssätt, elevuppgifter och undervisningsformer stärker olika typer av kunskaper och förmågor kopplat till demokrati hos eleverna. Forskarna konstaterar att en kombination av arbetssätt i undervisningen resulterar i såväl större bredd som djup i elevers demokratilärande.

2.5 Brister i forskningen

Forskarna konstaterar att det finns många studier som handlar om elevers demokratilärande men att flera studier har metodologiska brister. Inte minst påpekar de att det finns alltför få interventionsstudier av hög kvalitet. Att det inte finns så många sådana studier medför att det är svårt att säkert fastslå vilken undervisning, och vilket mera specifikt inringat ämnesinnehåll i undervisningen, som bäst stärker elevers demokratilärande.

3. Skolforskningsinstitutet kommenterar

En utmaning med att sammanställa forskning om undervisning kopplat till elevers demokratilärande är att det finns olika definitioner av vad som är syfte, mål och mening med undervisningen. Inte minst finns det skillnader mellan länder i vilken omfattning och på vilket sätt som demokrati skrivs fram i kurs- och ämnesplaner. Detta visar sig i både den nederländska och i Skolforskningsinstitutets forsknings-sammanställning, som vi i detta kapitel kommer att diskutera i relation till varandra.

3.1 Undervisning för en stark demokrati

I samband med att resultaten från internationella kunskapsmätningar såsom ICCS redovisas brukar den efterföljande debatten inte sällan handla om elevers kunskaper. Men det är viktigt att komma ihåg att det finns värden som formeras hos elever i skolan som inte är direkt mätbara och som kanske först visar sig långt senare i deras liv.

Det finns en stark tradition i Sverige av att inte betygsätta eller över huvud taget bedöma elevers attityder och värderingar. Det finns också goda argument för att inte göra detta. Bland annat finns en tydlig risk för att elever av olika skäl skulle känna sig tvingade att uttrycka vissa åsikter vilket skulle motverka ett öppet och demokratiskt klassrumsklimat. Men att elevers attityder och värderingar inte bedöms eller betygsätts betyder inte att de inte är viktiga. Utifrån skolans demokratiuppdrag är det angeläget att som lärare vara uppmärksam på att undervisningen kan påverka elevers attityder och värderingar.

Enligt ICCS 2022 var skillnaden i resultat mellan de högst och de lägst presterande eleverna den största för Sverige sedan ICCS 2009. Detta är en utmaning för alla som arbetar i skolan. I forskningen finns svar på hur lärare kan motverka och minska gapet mellan elevgrupper som beror på deras socioekonomiska förutsättningar.

3.2 Samstämmiga resultat

Gemensamt för de två forskningssammanställningarna är att forskarna valt att fokusera på orsakssamband mellan undervisning och lärande. Därmed har bara studier valts ut som på något sätt utvärderar elevers utveckling och lärande genom för- och

effertester eller genom jämförelser mellan olika elevgrupper. Trots vissa viktiga skillnader kan vi konstatera att resultaten pekar i samma riktning inom en rad områden. Det gäller för sambanden mellan undervisningens utformning, lärares förhållnings-sätt och arbetsmetoder, och elevers demokratilärande. Båda forskningssammanställningarna visar följande:

- Ett öppet klassrumsklimat har positiva effekter, framför allt på elevers kunskap om demokrati och politik.
- Att arbeta med projekt i mindre grupper gynnar elevers demokratilärande och stärker framför allt politiskt engagemang och förståelsen för andra människors åsikter.
- Ge elever möjlighet att praktisera demokrati genom simuleringar av demokratiskt beslutsfattande i klassrummet, genom exempelvis rollspel och spel. Sådana övningar har potential att stärka bland annat politisk kunskap, politiskt engagemang och politiskt självförtroende.

Forskarna i Nederländerna konstaterar att en mångfald av undervisningsmetoder främjar elevers demokratilärande, vilket också framkommer i Skolforskningsinstitutets forskningssammanställning. En viktig aspekt som dock inte framkommer i den nederländska översikten handlar om progression och undervisning anpassad för olika åldrar. Skolforskningsinstitutets översikt har fler studier om elever i yngre åldrar än den nederländska. Resultaten i flera av dem visar att de yngsta eleverna i låg- och mellanstadiet inte gynnas av en mångfald av undervisningsmetoder med inslag av elevcentrerade moment i undervisningen.

3.3 Skillnader mellan forskningssammanställningarna

Det finns vissa skillnader mellan de båda forskningssammanställningarna som delvis inverkar på resultaten och de slutsatser som dras i dem.

En viktig skillnad är att Skolforskningsinstitutet endast sökte efter studier som fokuserade på demokrati, och inte på till exempel medborgarskap och politik, vilka forskarna i Nederländerna valde att ta med. Till följd av val av sökord har forskningssammanställningarna fått olika sökresultat och därmed olika underlag av studier, med överlapp på tre studier som inkluderats i båda.

I Skolforskningsinstitutets forskningssammanställning gjordes analysen utifrån en inledande kvalitativ sammanfattning av varje studie, och därefter en sammanfattande bedömning av forskningsläget vad gäller vart och ett av de arbetssätt i undervisningen som hade undersökts. En fördel med att i stället göra en kvantitativ analys, av det slag som forskarna i Nederländerna gör, är att det blir möjligt att jämföra effektstorlekar från olika studier och på så vis tydligare visa vilka undervisningsmetoder som ger större eller mindre inverkan på elevers demokratilärande. Dock är det inte möjligt att på detta sätt visa på vilka demokratikopplade kvaliteter som kan sättas i samband med de olika arbetssätt som lärare väljer i sin undervisning. Jämförelsen av de olika studierna som ingår i den nederländska sammanställningen försvåras helt enkelt av att alla studier som ingår inte undersöker alla utfall och av att det finns en

mångfald i utfallsmått. Medan exempelvis elevers politiska engagemang undersökts i många av de ingående studierna var det mer ovanligt att de fokuserat andra utfallsmått, som exempelvis politiskt förtroende.

En annan försvårande omständighet är att de kategoriseringar som gjordes inledningsvis i den nederländska forskningsöversikten var relativt vagt formulerade. Detta gör att det bitvis är svårt att få en tydlig bild av dels *vad*, det vill säga vilka innehållsliga aspekter av exempelvis skolämneshållet som inverkar på vilka aspekter av elevers lärande. Dels *hur*, det vill säga på vilket sätt lärarens arbetssätt tar sig uttryck och konkret form i den konkreta undervisningssituationen. För att få en tydlig bild av den konkreta undervisningssituationen krävs en innehållslig kvalitativt orienterad kartläggning och bedömning av studierna, vilket i vissa avseenden gjordes i Skolforskningsinstitutets forskningssammanställning.

Som vi redan har nämnt, är en avgörande skillnad att Skolforskningsinstitutets forskningssammanställning fokuserar på skolväsendet och enbart har med studier som undersöker för-, grund-, gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning. Forskarna i Nederländerna har även inkluderat studier om högre utbildning, vilket gör att det kan finnas skillnader i resultaten mellan de två forskningssammanställningarna som har med elevers erfarenhets-, utbildningsnivå- och kunskapsgrundande utgångspunkter att göra.

3.4 Vetenskaplig grund för att utveckla undervisningspraktiken

Båda forskningssammanställningarna kan bidra till att utveckla den dagliga ämnesundervisningen och lärares professionskunskap i svenska skolor. Många lärare använder sig redan av arbetssätt som innefattar klassrumsdiskussioner, att låta eleverna arbeta i små grupper eller i projektform, samt att skapa eller öppna upp för situationer där eleverna ges tillfälle att praktisera demokratiskt beslutsfattande. Men att det nu finns två systematiska forskningssammanställningar som tydligt visar på positiva effekter av dessa arbetssätt, utifrån ett fokus på just demokratilärande, ger en god vetenskaplig grund att stå på för att arbeta med skolans demokratiuppdrag.

Tyvärr är det få enskilda forskningsstudier på området som är tydliga med hur undervisningen har utformats och genomförts, vilket ämnesinnehåll som lyfts fram av läraren, och vilka val som har gjorts beträffande elevuppgifter och prov. Endast ett fåtal av studierna som ingår i forskningssammanställningarna har någon form av detaljerad beskrivning av vad som faktiskt har gjorts i undervisningen. Alltför ofta är beskrivningarna av lärarnas arbetssätt och undervisningsmetoder inte tillräckligt detaljerade eller utvecklade, med avseende på form, innehåll och syfte. Det är även så att de beskrivningar som görs vittnar om att forskarna själva inte är förtrogna med den institutionella och professionella praktik de undersöker. Det är en fördel att genom forskningssammanställningar ta del av lärdomar och resultat från andra länder, men om sammanhanget inte beskrivs tillräckligt kan det vara svårt att veta vad som kan vara avgörande skillnader i undervisningssituationen som har med den nationella kontexten att göra.

Forskningsammansättningarna visar tillsammans att det finns relativt få studier på området som på ett övertygande sätt kan peka ut vad undervisningen och lärares förhållningssätt leder till i form av olika aspekter av elevers demokratilärande. Därmed saknas det fortfarande flera pusselbitar för att lärare i förskolan, skolan och vuxenutbildningen ska kunna veta vad som inverkar på elevers demokratilärande och på vilket sätt. Vi vet heller inte vad det finns för eventuella kopplingar mellan mixen av olika skolämnen kunskapsinnehåll och elevers demokratilärande.

Det behövs därmed mer praktiktäna forskning som på ett tydligt, detaljerat och förtroget sätt vad gäller skola, undervisning och lärande beskriver den undervisning som genomförs och beforskas. Sådan forskning organiseras med fördel med och för skolans professioner som besitter sådan praktiktäna professionskunskap.

Trots att forskningen har vissa brister, har såväl forskarna bakom den nederländska översikten som Skolforskningsinstitutet, efter gedigen relevans- och kvalitetsbedömning, hittat studier som på olika sätt kan bidra till att utveckla elevers demokratilärande. De samlade resultaten från båda forskningsammansättningarna är tydliga och samstämmiga.

3.5 Potential för att stärka den praktiktäna forskningen med fokus på elevers demokratilärande

För att utveckla undervisningen vidare, i syfte att främja elevers demokratilärande, behövs mer forskning av olika karaktär. Experimentella studier är generellt förtjänstfulla när det gäller att utforska orsakssamband mellan undervisning och lärande. Men då behövs studier som är tydliga med vilka arbetsformer de undersöker och som mer ingående beskriver vilken typ av undervisning som har studerats, och som har tydlig förankring i den aktuella ämnesdidaktiska forskningen. Det är annars svårt för verksamma lärare inom skolan att använda sig av forskningsresultat för att utveckla den konkreta ämnesundervisningen.

Interventionsstudier med experimentell utformning är något av en guldstandard för att ta reda på om det går att koppla samman vissa arbetssätt med elevers utveckling och lärande. När sådana experiment genomförs behöver det finnas ordentliga gruppstorlekar med slumpmässig fördelning av elever i olika grupper.³ Resultaten bör idealiskt sett undersökas både före och efter att arbetssättet prövats i ämnesundervisningen, i samtliga elevgrupper.

Att göra den här typen av studier är dessutom mycket resurskrävande eftersom det krävs att många lärare och skolor deltar, och det på tid som sällan är frigjord för ändamålet. I de båda forskningsammansättningarna finns det bara en handfull sådana studier. En annan typ av resurskrävande forskning är sådan som följer elever över tid och som följer upp med enkäter eller intervjuer av hur dessa personer deltar i demokratin senare i livet. Även sådana studier finns det ytterst få av.

För att få en övergripande bild behövs kvantitativa studier som jämför olika elevgrupper och undervisningssammanhang med hjälp av storskaliga datainsam-

³ Se rapporten *Hur ska man veta vad forskningen säger? Om vetenskaplig kunskap och hur man kan förhålla sig till vetenskapliga resultat*. Skolforskningsinstitutet fördjupar 2020:01. Skolforskningsinstitutet.

lingar. ICCS är ett exempel på en sådan undersökning som är av god kvalitet och som har genomförts med väl utprovade enkäter och med tillförlitliga sätt att göra urval av elever, lärare och ämnesundervisning. Forskning som använder den typen av data är viktig för att exempelvis kunna göra jämförelser mellan länder, över tid och mellan olika grupper av elever, inte minst mellan resursstarka och resurssvaga elever.

Men för att verkligen komma nära undervisningspraktiker, och lärares arbetsätt och förhållningssätt, behövs kvalitativa studier som undersöker specifika undervisningssituationer utifrån frågor som handlar om innehållsliga aspekter och frågor som handlar om elevers och lärares upplevelse av undervisningen och frågor om demokrati, politik och samhälle. För skolans professioner, framför allt för lärare, är det då viktigt att de studier som genomförs undersöker undervisningssammanhang som överensstämmer med det som man som enskild lärare känner igen sig i, och själv befinner sig i. Här finns en potential som ännu inte är uttömd. Att kombinera kvantitativa studier med kvalitativa studier är också något som fortsatt kan utvecklas. Kvalitativa studier har en unik potential vad gäller att erbjuda en djupare förståelse för relationen mellan valda arbetsätt, innehåll och former i skolämnenas undervisningspraktiker och elevers demokratilärande.

3.6 Avslutningsvis

Nu finns det två systematiska forskningssammanställningar som visar vad som kan vara viktigt att tänka på i skolundervisningen och varför. Det är dock viktigt att poängtera att båda översikterna har fokuserat på undervisning med det specifika syftet att stärka elevers kunskaper, förmågor, attityder och värderingar i relation till demokrati.

Det finns givetvis också annat i skolan som i vidare mening kan påverka hur elever får kunskap om, utvecklar förmågor kring, förhåller sig till och värderar demokrati. Det kan handla om elevers förmåga till empati och perspektivtagande genom att läsa och samtala om skönlitteratur i språkundervisningen; sätta den egna livstiden och livssituationen i ett historiskt, geografiskt eller samhällsligt perspektiv; eller utveckla trygghet och tillit till att – inte bara utanför utan också i själva undervisningen – våga öppna upp för det som är svårt, känsligt eller på något sätt stigmatiserat i öppna samtal om existentiella, livsberörande frågor i undervisningen. Det kan handla om elevers erfarenheter av sociala relationer mellan lektionerna, eller deras upplevelse av läraren eller andra skolverksamma, eller de sätt som skolan arbetar med att förhindra kränkningar och mobbning. Det kan också handla om nationella och globala frågor, som får återverkan på elevers erfarenheter i den konkreta undervisningen i olika skolämnen. Skolans demokratiuppdrag är komplext och lärare behöver stå beredda att utveckla undervisningen för att möta förändrade behov och förutsättningar.

Lästips

På skolforskningsportalen.se kan man läsa mer om våra systematiska forsknings-sammanställningar. Där finns bland annat intervjuer, diskussionsfrågor och artiklar.

Projektgrupp

Denna sammanfattning och kommentar har tagits fram av medarbetare vid Skolforskningsinstitutet i samarbete med två externa forskare.

Pontus Wallin, fil.dr (projektledare)

Lisa Jonsson (biträdande projektledare)

Maria Olson, professor i ämnesdidaktik, Stockholms universitet och gästprofessor i pedagogiskt arbete, Högskolan Dalarna (extern forskare)

Mikael Persson, professor i statsvetenskap, Göteborgs universitet (extern forskare)

Anna Hedman (redaktör)

Värdefulla synpunkter på manus har lämnats av Anders Broman, lektor i statsvetenskap vid Karlstads universitet och Gunilla Ståhlfors, yrkeslärare, skyddsombud och skolambassadör för EU vid Elof Lindälvs gymnasium i Kungsbacka.

Referenser

- Teegelbeckers, J. Y., Nieuwelink, H., & Oostdam, R. J. (2023). School-based teaching for democracy: A systematic review of teaching methods in quantitative intervention studies. *Educational Research Review*, 39(2), 100511.
- Skolverket (2023). *ICCS 2022 – Kunskaper, attityder och engagemang i medborgar-, demokrati- och samhällsfrågor hos årskurs 8-elever i ett internationellt perspektiv*. Skolverket.
- Skolforskningsinstitutet (2020). *Hur ska man veta vad forskningen säger? Om vetenskaplig kunskap och hur man kan förhålla sig till vetenskapliga resultat*. Skolforskningsinstitutet fördjupar 2020:01. Skolforskningsinstitutet.
- Skolforskningsinstitutet (2022). *Att lära demokrati – lärares arbetssätt i fokus*. Systematisk forskningssammanställning 2022:03. Skolforskningsinstitutet.